

अनुसूची २

(दफा ४ तथा अनुसूची-१ को भाग-२ सँग सम्बन्धित)

व्याँस गाउँपालिका राजपत्र

खण्ड : २

संख्या : ४

मिति: २०७५/०९/३१

भाग-२

व्याँस गाउँपालिकाको विपद् व्यवस्थापन विशेष कोष संचालन निर्देशिका २०७५,

प्रस्तावना :

भुकम्प, भू-क्षय, बाढी पहिरो, आँधीवेरी, आगलागी, महामारी, हुरी वतास, सुख्खा, हिमपात, असिना चट्याङ आदि विपद् का रूप हुन । यस प्रकारका घटनाहरू जुनसुकै समयमा पनि घट्न सक्ने भएकोले त्यसप्रति सचेत र पूर्व तयारी हुनु जरुरी छ । विपद् जन्य घटनाहरू घट्न नदिन, घटनालाई न्यूनीकरण गर्न र घटनाघटीहालेमा यसलाई तत्काल उचित व्यवस्थापनका लागि आवश्यक सतर्कता अपनाउनु जरुरी छ । व्याँस गाउँपालिकाबाट विपद् व्यवस्थापन विशेष कोष खडा गरि रकम जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । विपद् जन्य घटनाको व्यवस्थापनमा स्थानीय सरकारको भुमिका अहम हुने भएकोले गाउँपालिकामा पनि यस कार्यले प्राथमिकता पाउनु अपरिहार्य छ । यसै कुरालाई ध्यानमा राखि व्याँस गाउँपालिकाले स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ दिएको अधिकार प्रयोग गरि विपद् व्यवस्थापन विशेष कोष संचालन निर्देशिका २०७५, बनाई व्याँस गाउँपालिकाको गाउँ सभाबाट स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ ।

परिच्छेद-१ प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भः

- १) यस निर्देशिकाको नाम "व्याँस गाउँपालिकाको विपद् व्यवस्थापन विशेष कोष संचालन निर्देशिका २०७५, रहेने छ ।
- २) यो निर्देशिका व्याँस गाउँपालिकाको गाउँसभाबाट पारित भएको मिति देखि लागु हुनेछ ।

२. परिभाषा:

विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा,

- १) "ऐन" भन्नाले "स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४" सम्झनु पर्दछ ।
- २) "निर्देशिका" भन्नाले "व्याँस गाउँपालिकाको विपद् व्यवस्थापन विशेष कोष संचालन निर्देशिका २०७५" सम्झनु पर्दछ ।
- ३) "कोष" भन्नाले स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ बमोजिम स्थापना भएको विपद् व्यवस्थापन विशेष राहत कोष लाई सम्झनु पर्छ ।
- ४) "गाउँपालिका" भन्नाले संविधान बमोजिम स्थापना भएको व्याँस गाउँपालिकालाई सम्झनु पर्दछ ।
- ५) "कार्यपालिका" भन्नाले व्याँस गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकालाई सम्झनु पर्दछ ।
- ६) "गाउँ सभा" भन्नाले नेपालको संविधानको धारा २२३ को उपधारा (१) गाउँ सभा गठन भएको व्याँस गाउँपालिकाको गाउँ सभा सम्झनु पर्दछ ।
- ७) "स्थानीय तह" भन्नाले गाउँपालिका सम्झनु पर्दछ सो शब्दले जिल्ला सभालाई समेत जनाउदछ ।
- ८) "समिति" भन्नाले विपद् व्यवस्थापन विशेष कोष संचालनको लागि गठन गरिएको समिति सम्झनु पर्छ ।
- ९) "कर्मचारी" भन्नाले व्याँस गाउँपालिकामा कार्यरत कर्मचारी सम्झनु पर्दछ ।
- १०) "प्रमुख प्रशासनिक अधिकृत" भन्नाले स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा ८४ बमोजिम गाउँपालिकाको प्रमुख प्रशासनिक अधिकृतको रुपमा कामकाज गर्न तोकीएको प्रमुख प्रशासनिक अधिकृतलाई सम्झनु पर्दछ ।

- ११) "मन्त्रालय" भन्नाले नेपाल सरकार, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय लाई सम्झनु पर्दछ ।
- १२) "संयोजक" भन्नाले कोष संचालन समितिका संयोजकलाई सम्झनु पर्दछ ।
- १३) "सदस्य सचिव" भन्नाले कोष परिचालन समितिको सदस्य सचिवलाई सम्झनु पर्दछ ।
- १४) "गैर सरकारी संस्था" भन्नाले जिल्ला प्रशासन कार्यालय लगायत नेपाल सरकारको विभिन्न निकायमा विधिवत रुपमा दर्ता भएका सामाजिक संस्थाहरूलाई सम्झनु पर्दछ ।
- १५) "पूर्वाधार" भन्नाले सडक, ढल, सडक पेटी, सार्वजनिक पार्क, रंगशाला, ल्याण्डफिल साईट, सार्वजनिक शौचालय, साँस्कृतिक सम्पदाहरूलाई सम्झनु पर्दछ ।
- १६) "विपद्" भन्नाले प्राकृतिक, भौतिक, मानवीय वा अन्य कुनै कारण बाट आकस्मिक रुपमा घटित घटनाबाट आईपर्ने संकटको अवस्था र सोको कारणबाट हुन गएको धनजन, पशुपंक्षी, भूमी लगायत विभिन्न प्राकृतिक सम्पदाको क्षतिलाई सम्झनु पर्दछ ।
- १७) "मर्मत सम्भार" भन्नाले विपद् बाट क्षतिग्रस्त भएका पूर्वाधार लगायतका अन्य क्षतिग्रस्त स्थानहरूको व्यवस्थित किसिमले गाउँपालिका लगायत अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी निकायले सम्पादन गरिने कार्य सम्झनु पर्दछ ।

३. निर्देशिकाको उद्देश्य:

यस निर्देशिकाको प्रमुख उद्देश्य व्याँस गाउँपालिका भित्र आइपर्ने विपत्ति तथा विपद् जस्ता घटनाहरू उचित व्यवस्थापन गर्नका लागि आवश्यक संरचना तयार पारी कार्यान्वयनमा लैजानु प्रमुख उद्देश्य हो,

यसका अन्य उद्देश्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् ।

- १) प्राकृतिक विपद् मा परेका जताको तत्काल उद्धारका निमित्त सहयोग पुऱ्याउने ।
- २) राहतका निम्ती श्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्ने ।
- ३) वार्षिक रुपमा विपद् व्यवस्थापन लगायतका अन्य सम्भावित जोखिमहरूको विवरण तयार पारी जोखिमका आधारहरूको सामाधान गर्न कार्यक्रम तयार गर्ने ।
- ४) वर्तमानमा प्राप्त लगानी वा थोरै मेहनतबाट भविष्यमा हुने ठुलो क्षतिबाट योजना तथा आयोजनाहरूलाई समयमा नै बचाउने ।
- ५) प्राकृतिक विपद् मा परेकाहरूलाई राहत सामग्री र आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउने ।

- ६) विपद् मा परेकाहरूलाई अस्थायी बसोबास र खानपिनको व्यवस्था गर्ने ।
- ७) विपद् बाट क्षतिग्रस्त संरचनाको पुनः निर्माण र मर्मत सम्भारमा सहयोग पुऱ्याउने ।
- ८) सर्वसाधारण जनतालाई विपद् को रोकथाम र त्यसबाट बच्ने उपायहरूका सम्बन्धमा जनचेतना जगाउने उपायहरू अवलम्बन गर्ने ।
- ९) गाउँ क्षेत्र भित्र पीडित सेवाग्राहीहरूको सेवा प्रवाहमा सुनिश्चितता प्रदान गर्ने ।
- १०) विपद् सम्बन्धी प्रयास जनचेतना जगाउने ।

४. निर्देशिकाको कार्य क्षेत्र र सिमा:

विपद् व्यवस्थापन कार्यका लागि आवश्यक पर्ने व्यवस्थापकीय तथा संस्थागत पक्षलाई समेटिएकोछ । व्याँस गाउँपालिका, गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयले आफ्नो प्रयोजनाका लागी मात्र यो निर्देशिका बनाएको हुँदा यसको कार्य सिमा मुख्यतः व्याँस गाउँपालिका क्षेत्रमा मात्र रहने छ, भने ठुला प्राकृतिक विपद् आई लागेमा जिल्ला भित्रका अन्य स्थानीय तह तथा देशै भरि सहयोग लिन/दिन सक्नेछ ।

५. विपद्का कारणहरू:

विपद् का कारणहरू देहाय अनुसार रहेको पाईन्छ ।

- १) गरिबी,
- २) असन्तुलित विकास,
- ३) लैङ्गिक असमानता,
- ४) जनसंख्या बृद्धि र प्राकृतिक श्रोतको बढी प्रयोग,
- ५) तिव्रगतिमा अव्यवस्थित बस्तीकरण (शहरीकरण)
- ६) साँस्कृतिक द्वन्द,
- ७) वातावरण विनास, र
- ८) विपद् का विषयमा जनचेतनाको कमी

परिच्छेद-२

विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था

६. नीति:

व्याँस गाउँपालिकाबाट खासगरी विपद् बाट सिर्जित प्रभाव र असरलाई न्यूनीकरण गर्दै सम्भावित जोखिमहरूलाई समयमा नै पहिचान गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।

७. रणनीति:

व्याँस गाउँपालिको विपद् व्यवस्थापन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी देहाय अनुसार रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ ।

- १) गाउँपालिका भित्र विपद् का जोखिमहरू न्यूनीकरण गर्नका लागि आवश्यक पर्ने सूचना र प्रविधिको प्रयोग विभिन्न सरकारी र गैर सरकारी संघ संस्थाको सहकार्यमा गरिने ।
- २) विपद् पीडितहरूलाई समयमा नै राहत उद्धारका कार्यहरू परिचालनका लागि सरकारी, गैर सरकारी र निजी क्षेत्रको सहकार्यलाई सुदृढ पारिने ।
- ३) विकास निर्माण सम्बन्धि कार्यहरूमा वातावरण मैत्री प्रणालिको प्रयोग तथा विकासमा जोड दिने ।

८. विपद् व्यवस्थापनका कार्यनीतिहरू:

व्याँस गाउँपालिकामा विपद् व्यवस्थापनमा देहाय बमोजिमका कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ ।

- १) प्राकृतिक विपद् मा परेकाहरूको उद्धार र राहत कार्य गर्दा यस कार्यसंग सम्बद्ध गाउँ तथा जिल्ला तहका अन्य निकायहरू संग समन्वय राखेर गर्ने व्यवस्था सुदृढ गरिनेछ
- २) प्राकृतिक विपद् सम्बन्धी कार्यहरू संचालन गर्दा गाउँ क्षेत्रमा भएका विभिन्न निकाय र अन्य स्थानीय तहमा सक्षम र दक्ष जनशक्तिको प्रयोग गरि सरोकारवाला र नागरिक समाज समेतको सकृय सहयोगको नीति अवलम्बन गरिनेछ ।

- ३) प्राकृतिक विपद् मा परेकाको उद्धार कार्य र राहत वितरण गर्दा गाउँक्षेत्रमा भएका स्काउट, शिक्षक, विद्यार्थी, नगर प्रहरी र अन्य संघसंस्थाका स्वयम् सेवकहरुको समेत परिचालनमा जोड दिइनेछ ।
- ४) विपद् बाट पीडितहरुलाई राहत, उद्धार र पुनःस्थापना जस्ता कार्य सम्पादन गर्नु पर्दा गाउँ, जिल्ला स्तरमा रहेका सरकारी, गैर सरकारी र निजीक्षेत्र समेतको सहकार्यलाई बढी सदृढ गर्न गाउँ स्तरिय संयन्त्रको विकास गरिनेछ ।
- ५) प्राकृतिक विपद् व्यवस्थापनका निमित्त सामग्री र नगद जुटाउन सामाजिक संघ संस्था र दातृ निकायहरुको समेत सहयोग परिचालन गर्न आवश्यक प्रकृया अवलम्बन गरिनेछ ।
- ६) विपद् का शीर्षकमा विनियोजन भएको रकम कुनै पनि अवस्थामा अन्य शीर्षकमा खर्च नगर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- ७) भू-क्षय, पहिरो, बाढि र नदी नियन्त्रण गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वय गर्नका लागि गाउँ तथा जिल्ला स्तरिय संयन्त्रको सहयोग लिने प्रयास अवलम्बन गरिनेछ ।
- ८) प्राकृतिक विपद् मा परेकाहरुलाई सहयोग उपलब्ध गराउदा भरसक नगदमा भन्दा सामग्री नै उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ ।
- ९) प्राकृतिक विपद् बाट सबै भन्दा बढी जोखिम परेका र अति विपन्न वर्गहरुलाई पहिलो प्राथमिकता दिई उद्धार कार्य परिचालन गर्ने र राहत सामग्री उपलब्ध गराउने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- १०) विपद् को अत्यधिक जोखिम रहेका क्षेत्रहरुको पहिचान नक्साङ्कन गर्ने कार्यलाई अगाडी बढाउन विपद् पूर्वको कार्य तयारीलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

९. विपद् व्यवस्थापनको चक्रः

भूकम्प, बाढी, पहिरो, आगजनी जस्तो विपद् हरूबाट बर्षेनी धनजनको ठूलो क्षति व्यहोर्नु परिरहेको छ । अझ भूकम्पीय जोखिम क्षेत्रमा परेको हाम्रो देशमा भूकम्प लगायत अन्य प्राकृतिक विपद् न्यूनीकरणको लागि यथेष्ट र भरपर्दो व्यवस्था गर्न सकिएको छैन । विपद् व्यवस्थापनलाई व्यवस्थित रुपमा परिचालन गर्नका यसको प्रकृयाका सन्दर्भमा

लागनु भन्दा अगाडी यसको प्रकृयागत चक्रका विषयमा थप प्रस्ट हुनका लागि विपद् व्यवस्थापन चक्र देहाय बमोजिम उल्लेख गरिएको छ ।

- (क) **उद्धार:** घटना घटेको जानकारी प्राप्त हुना साथ उद्धारका लागि तयार हुने, घटना स्थलमा उद्धार सामग्री र उद्धारकर्ता पुऱ्याउने, घटनाको र घटनास्थलको वास्तविक सूचना सिघ्र उपलब्ध गराउने, बचाउन सकिने मान्छेको खोजिगर्ने, बचाउन सकिने धन सम्पत्ति बचाउ गर्ने, असुरक्षित क्षेत्रबाट मानिसहरुलाई सुरक्षित क्षेत्रतर्फ लैजाने र आकस्मिक सहयोगहरु जुटाउने कार्य यस अन्तर्गत पर्दछन् ।
- (ख) **पुर्नःस्थापना:** विपद् बाट मानिसमा परेको प्रवाहको मूलयाङ्कन गर्ने, प्रभावित नागरिकहरुलाई तत्काल आपतकालिन सहयोग प्रदान गर्ने र पुर्बवत अवस्थामा पुऱ्याउन आर्थिक सहयोग दिने, सरसल्लाह दिने र हौसल्ला बढाउने, पुर्नः स्थापना योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने जस्ता कार्यहरु यसमा पर्दछन् । दोश्रो चरणमा गरिने यो नै पुर्न स्थापना कार्य हो ।
- (ग) **पुर्नःनिर्माण:-** नोक्सान भएका भौतिक संरचनाको विवरण संङ्कलन गर्ने, घर, मन्दिर, पुल, कल्भट, खानेपानी, पाठशाला, शौचालय, बिजुली बत्ति आदिको निर्माणमा लागानी गर्ने, बिग्रिएका सबै सेवाहरुको पुनःसंचालन गर्ने कार्य यस अन्तर्गत पर्छन् । विपद् व्यवस्थापन चक्रको यो नै तेश्रो चरण हो ।
- (घ) **पिडा साम्य:** विपद् पूर्व र पछि मानिसमा पर्न सक्ने र पर्ने शारिरिक, मानसिक र प्राकृतिक पिडा कमगर्न वा साम्य पार्न गरिने कार्यपिडा साम्य हो । यसमा कुनै घटना घट्नु अघि जनचेतना जागृत गराउने खालका कार्य गर्नु, सम्भावित खताहरुबाट बच्नका लागि आवश्यक कार्यगर्न र घटि सकेपछि शान्तता दिन र पिडालाई बिसार्उनका लागि गरिने विविध कार्यहरु त्यति बेला गरिन्छन् । यो नै चौथो चरणको कार्य हो । उसले पछि घटना सक्ने घटनाहरुलाई रोकथाम गर्नुमा ठुलो सहयोग गर्दछ ।
- (ङ) **पूर्व तयारी:** भविष्यमा घट्न सक्ने घटनाबाट सजक भएर हुन सक्ने क्षति कमगर्न उचार कार्यलाई व्यवस्थित रुपमा तयार पर्ने, उद्धार सामग्रीहरुको संग्रह गर्ने, सबै क्षेत्रको सामुहिक सहयोग परिचालन गर्न, सूचना आदान प्रदान गर्ने, जाली बनाउने, पूर्व सूचना दिन सक्ने सयन्त्रको भरपर्दो रुपमा विकास गर्ने, कमजोर तथा सम्बेदनसिल स्थान तथा क्षेत्रहरुको विशेष निगरानी राख्ने काम यस अवस्थामा

गरिन्छ । यो नै अन्तिम र पाँचौ चरणको कार्य हो यसकै आधारमा उद्धार कार्यालाई व्यवस्थित र भरपर्दो बनाउन सकिन्छ ।

यसरी विपद् व्यवस्थापन तथा व्यवस्थापनको निश्चित प्रकृया रहेका छन् । घटना र अवस्थाका कारणहरूबाट सबै प्रकृया एकै हिसाबले परिचालन नहुन पनि सक्दछन् तर यसलाई मुल आधार मानि विपद् व्यवस्थापन चक्र भनि परिचालन हुने गर्दछ तसर्थ योजना कार्यान्वय गर्दा यसलाई विशेष ध्यान दिनु अति आवश्यक छ ।

१०. कार्यक्रमहरू:

विपद् व्यवस्थापन तथा व्यवस्थापन अर्गत निम्न अनुसारका कार्यक्रमहरू रहनेछन् ।

- १) गाउँस्तरीय रणनीतिको तर्जुमा र कार्यान्वयन,
- २) सचेतना कार्यक्रम संचालन,
- ३) विपद् व्यवस्थापनको क्षमता अभिवृद्धी कार्यक्रम,
- ४) विपद् पिडितहरूलाई उद्धार, राहत र पुनः स्थापनाको पूर्व तयारी,
- ५) उद्धार तथा राहत कार्यक्रमको अध्ययन, अनुसन्धान तथा विश्लेषणको कार्यक्रम,
- ६) विपद् रोकथाम,
- ७) विपद् न्युनीकरण,
- ८) जनचेतना जगाउने कार्य, र
- ९) अध्ययन तथा अनुसन्धान

११. पूर्व तयारी सम्बन्धी कार्यक्रमहरू:

गाउँपालिकाले विपद् व्यवस्थापन तथा व्यवस्थापनका लागि देहायका पूर्व तयारीका कार्यक्रमहरू संचालन गर्नेछ ।

- १) **संगठनात्मक व्यवस्था:-** व्याँस गाउँपालिकाले विपद् व्यवस्थापन तथा व्यवस्थापनका लागि कार्यालयमा त्यस सम्बन्धि कार्य हेर्ने छुट्टै इकाई वा शाखाको व्यवस्था गर्नेछ ।
- २) **जनशक्तिको व्यवस्था:-** शाखा वा इकाईको व्यवस्था भएपछि सो कार्य सम्पादनका लागि योग्य जनशक्तिको व्यवस्था गरिनु पर्दछ । यस किसिमको कार्यसम्पादन गर्नका लागि गाउँपालिका स्वयं वा अन्य स्थानीय तह संग मिलेर विशेष टोली

गठन गरी तालिमको व्यवस्था सहित आवश्यक साधन तथा औजारहरुको व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ ।

- ३) **आवश्यक बजेटको व्यवस्था:** गाउँपालिकाले विनियोन गरेको बजेटका साथै अन्य श्रोतबाट पनि रकम स्कलन गरी राख्ने व्यवस्था गर्नु पर्दछ । विपद् जुनसुकै बेलामा पनि हुन सक्ने हुँदा बजेट विनियोजन हुन सक्ने अवस्थामा रही रहनु पर्दछ ।
- ४) **साधनको व्यवस्था:-** प्रारम्भिक साधनहरुको व्यवस्था कार्यालयमा तयारी हालतमा राख्नु पर्दछ । जुनसुकै बेलामा पनि प्रयोगमा लैजान सक्ने गरी कार्यालयमा भण्डारणको व्यवस्था हुन आवश्यक छ ।
- ५) **जोखिमको पहिचान:-** कार्यालयले गाउँपालिका क्षेत्रभित्रजोखिम स्थानहरुको पहिचान गर्नु पर्दछ । यसका लागि अद्याविधिक विवरण तथा भविश्यमा घटन सक्ने घटनाको सम्भावित क्षमताका बारेमा जानकारी राख्नु पर्दछ ।
- ६) **अध्ययन विश्लेषण:** विपद् सम्बन्धी घटनाहरुको अध्ययन तथा विश्लेषण जस्ता कार्यहरु पनि गाउँपालिकाले गर्नु पर्दछ । जसले गर्दा गाउँवासीहरुले आवश्यक जानकारी प्राप्त गरी त्यस किसिमका घटनाहरु सचेत र सजग रहन सक्छन् ।
- ७) **जनचेतना अभिवृद्धि एवं प्रशिक्षण कार्यक्रम:** स्थानीय तहमा विपद् बाट बँचनका लागि विभिन्न प्रकारका जनचेतना सम्बन्धी कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नु पर्दछ । विभिन्न संघ संस्थाहरुको सहयोगमा पनि यस प्रकारका अभिमुखिकरण गोष्ठी, तालिम आदिको व्यवस्था गर्न सकिनेछ । विपद् बाट बँचनका लागि स्थानीय जनताहरुलाई प्रशिक्षण समेतका कार्यक्रमहरु संचालन गर्दा महिला, बालबालिका र प्रौढहरुलाई समेत सहभागी गराउनु पर्दछ । यसै गरी गाउँक्षेत्र भित्रका विद्यालयहरुमा पनि विपद् व्यवस्थापन र त्यसबाट बचन सक्ने वा जोगिन सकिने विषयहरुको ज्ञान दिलाउनु पर्दछ ।

१२. **विपद् व्यवस्थापन वर्गिकरण:-** विपद् व्यवस्थापन तथा व्यवस्थापनको चक्रलाई हेर्दा खासगरी यसका कार्यहरुलाई दुई भागमा विभाजन गर्न सकिन्छ ।

(क) **विपद् अगाडी गरिने कार्यहरु:**

१. सम्भावित घटनाका बारेमा पूर्व सूचना एवं जानकारी प्राप्त गर्नु,

२. त्यसबाट प्रभावित हुन सक्ने सम्भावित जनसमुदायलाई पूर्वजानकारी दिनु,
३. पूर्व रोकथामका सम्भाव्य उपायहरू पत्ता लगाउनु ।
४. सम्भाव्य जोखिमबाट बच्ने उपाय सम्बन्धमा सर्वसाधारणलाई प्रशिक्षण दिनु,
५. व्यवस्थापन गर्ने कार्यक्रम लागि आवश्यक कानूनी र नीतिगत व्यवस्था गर्ने,
६. संगठनात्मक संयन्त्रको व्यवस्थापन गर्नु,
७. रोकथाम नियन्त्रण र राहत लगायतका विषयहरूमा योजनाबद्ध व्यवस्था गर्ने,
८. श्रोत, साधन र जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु, र
९. उद्धार दलमा संलग्न हुने व्यक्तिलाई तालिम र प्रशिक्षण दिनु,

(ख) विपद् पश्चात गर्नुपर्ने कार्यहरू:

१. खोजतलास, औषधी उपचार तथा उद्धार सम्बन्धी कार्यहरू,
२. सडक, राजमार्ग, हवाईमार्ग आदिको क्षति तुरुन्त हटाई यातायात सुचारु गर्नु,
३. खाद्यान्त एवं पानिको व्यवस्थाका साथै संचार एवं विद्युत सेवा सुचारु गर्ने,
४. बासोबास एवं लत्ता कपडाको व्यवस्था मिलाउने,
५. आपतकालिन आर्थिक सहयोग प्रदान गर्ने,
६. विपदमा परेका व्यक्तिहरूलाई सल्लाह सुजाव र सत्त्वना प्रदान गरी आत्मबल बलियो बनाउने,
७. आपतकालिन पुर्न:निर्माण शुरु र दीर्घकालिन पुर्न:निर्माणका लागि योजनाबद्ध प्रयासहरू थाल्ने,
८. पुर्न:निर्माण र पुर्न: संरचनाका कार्यहरू गर्ने

१३. गाउँपालिकाको दायित्व:

विपद् व्यवस्थापन योजनाका लागि व्याँस गाउँपालिकाको प्रमुख दायित्व देहाय अनुसार रहनेछ ।

१. गाउँ भित्रको सम्भावित खतरा र उद्धार गर्नु पर्नेको स्थिति विवरण तयार गर्ने,
२. गाउँपालिकाको विपद् गुरुयोजना तयार गरी अध्यावधिक गर्ने,
३. निम्न विवरण सहितको बार्षिक योजना तयार गरि गाउँपरिषदबाट स्विकृत गर्ने,
 - (क) तत्काल उद्धारका लागि आवश्यक भएको स्थानहरुको विवरण,
 - (ख) कार्यको प्रकार र कार्यको प्रथमिकता,
 - (ग) कार्यको डिजाईन तथा लागत अनुमान,
 - (घ) कर्मचारीहरुको बिस्तृत विवरण सहितको जानकारी,
 - (ङ) उपलब्ध भौतिक सेवा तथा सुविधा र प्राविधिक श्रोतको जानकारी,
 - (च) प्राथमिकिकरण अनुमानित तालिका तथा उद्धार कार्ययोजना ।

परिच्छेद-३

कार्यान्वयन व्यवस्थापन

१४. कार्यान्वयन व्यवस्थापन:

- (क) विपद् घटनाको अवस्था हेरी उपभोक्ता समिति वा ठेक्कापट्टा वा गाउँपालिकाले सोझै कामदार मार्फत उद्धारको कार्य व्यवस्था मिलाउनेछ ।
- (ख) कुनकाममा कसरी गर्ने भन्ने विषयमा अवस्था हेरी समितिले तय गरे बमोजिम हुनेछ, तर यस किसिमको कार्य गर्नका लागि गाउँपालिकाको पूर्व स्वीकृती भन्ने लिनु पर्नेछ ।
- (ग) व्याँस गाउँपालिकामा विपद् व्यवस्थापन कार्य व्यवस्थित रूपमा कार्यान्वयन गर्न तथा कोष व्यवस्थापन गर्नका लागि देहाय बमोजिमका पदाधिकारीहरु संयोजक तथा सदस्य रहने गरि एक समिति गठन गरिनेछ ।

१. गाउँ प्रमुख	- संयोजक
२. पुर्वधार विकास समिति संयोजक	- सदस्य
३. वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन समिति प्रमुख	- सदस्य
४. वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन इकाई/शाखा प्रमुख	-सदस्य
५. गाउँपालिका लेख शाखा प्रमुख	- सदस्य
६. गाउँ प्रमुखले तोकेको १ जना महिला वा दलित महिला (गाउँसभा सदस्य मध्येबाट)	-सदस्य
७. प्रमुख प्रशासनिक अधिकृत	-सदस्य सचिव

१५. समितिको बैठक:-

- (क) समितिको बैठक कम्तिमा बर्षको तीन पटक र आवश्यक परेमा जुनसुकै बखत पनि बस्न सक्नेछ ।
- (ख) समितिको बैठक संयोजक संग परामर्श गरि सदस्य सचिवले बोलाउनेछ ।
- (ग) संयोजकको अनुपस्थितिमा बैठक बस्न नसक्ने अवस्था भएमा प्रमुख प्रशासनिक अधिकृतको समन्वयमा बैठक बसि आवश्यक निर्णय लिन सकिनेछ । तर यस किसिमको बैठकबाट भएको निर्णयलाई पछिल्लो बैठकमा जानकारीका लागि पेश गर्नुपर्नेछ ।

१६. समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार:

समितिको काम कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:

- १) ऐन र नियमावली अनुसार कोषको खातामा जम्मा गर्नु पर्ने रकम समयमा नै जम्मा गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- २) कोषको लागि बार्षिक रुपमा आवश्यक पर्ने, यसबाट आर्जन हुने रकमको कार्य योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने ।
- ३) कोषको आय व्यय सम्बन्धी हर हिसाब लेखापरीक्षण गराई सोको लेखापरीक्षण प्रतिवेदन गाउँपालिकामा मार्फत गाउँ सभामा पेश गर्ने ।
- ४) सचिवालय संचालन गर्न आवश्यक पर्ने कर्मचारीहरु लगायत खर्चको व्यवस्था गाउँपालिका कार्यालयबाटै मिलाउने ।
- ५) प्रत्येक महिनामा कोषमा जम्मा भएको तथा खर्च भएको रकमको यथार्थ विवरण सार्वजनिक गर्ने/गराउने ।
- ६) समितिमा आवश्यक रकम जुटाउने तर्फ आवश्यक पहल गर्ने ।
- ७) विकास साझेदार तथा विभिन्न सरकारी अर्ध सरकारी निकायहरुसंग गाउँपालिकाको सहमतिमा कार्यक्रमहरु उपलब्ध गराउने तर्फ आवश्यक पहल गर्ने ।
- ८) विपद् बाट क्षति भई मर्मत सम्भारका लागि आवश्यक पर्ने कार्य तथा बाटो पुल, पूलेसा र सडकको विवरण संकलन गर्ने ।
- ९) श्रोतको व्यवस्थापन गर्ने ।

१७. समितिले ध्यान दिनु पर्ने कुराहरु:

समितिले निम्न कुराहरुमा ध्यान दिनु पर्नेछ:

- १) उद्धार कार्यक्रममा सरकारी तथा गैर सरकारी कार्यालयहरूका साथै सामाजिक संघ संस्थाहरूको भूमिका निर्धारण,
- २) विपद् व्यवस्थापनका लागि दक्ष जनशक्तको व्यवस्थापन र उत्पादन,
- ३) विपद् पर्ने क्षेत्रका बासिन्दाहरूलाई पूर्व जानकारी तथा चेतावनी,
- ४) विपद् पीडितहरूको उद्धार तथा राहतका लागि सामग्रीको व्यवस्था,
- ५) जनचेतना अभिवृद्धि गराउने कार्यक्रमको नियमित कार्यान्वयन,
- ६) तथ्याङ्क संकलन र कार्यान्वयन,
- ७) विपद् बाट पीडित हुन सक्ने बासिन्दाहरूको समयमा नै सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण,
- ८) प्राकृतिक विपद् को उद्धार तथा राहतका लागि व्यवस्थापकीय क्षमताको विकास, अनुसन्धान तथा सर्वेक्षणको व्यवस्था,
- ९) विपद् को घटना घटेको स्थान सम्म सार्वजनिक यातायातको व्यवस्थापन,
- १०) विपद् व्यवस्थापन कार्यको रेखदेख, अनुसन्धान तथा मूल्याङ्कन,
- ११) व्यवस्थापन कोष तथा कार्यक्रमका लागि आवश्यक रकमको व्यवस्था,
- १२) प्रचार प्रसार र सूचना संकलन ।

१८. समितिका पदाधिकारीहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार:

समितिका पदाधिकारीहरूको काम कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:

(क) संयोजकको काम, कर्तव्य र अधिकार:

- (१) समितिको बैठकको अध्यक्षता गर्ने,
- (२) कोषको सम्पूर्ण गतिविधिको नेतृत्व गर्ने,
- (३) कोष सम्बन्धी सम्पूर्ण उत्तरदायित्व बहन गर्ने,
- (४) समितिबाट पारित बार्षिक कार्यक्रम तथा आय व्ययको विवरण प्रस्तावित बजेटमा समावेश गरी गाउँसभामा पेश गर्ने व्यवस्था मिलाउने,
- (५) कार्यक्रमको विवरण समयमा नै संकलन गरि राख्ने व्यवस्था मिलाउने,

(ख) सदस्यको काम, कर्तव्य र अधिकार:

- (१) समितिको बैठकमा नियमित रूपमा भाग लिन,
- (२) निर्णय कार्यान्वयनमा सहयोग गर्ने,
- (३) कोषको प्रवर्द्धन र कार्यक्रमको हित हुने कार्य प्रस्ताव गर्ने,
- (४) अध्यक्षको निर्देशन अनुसार अन्य आवश्यक कार्य गर्ने/गराउने ।

(ग) सदस्य सचिवको काम, कर्तव्य र अधिकार:

- (१) कोषको कार्यालय संचालन गर्ने,
- (२) बैठकको निर्णय अभिलेख गर्ने,
- (३) बैठकको निर्णय कार्यान्वय गर्ने,
- (४) संयोजकको निर्देशन अनुसार कार्य संचालन गर्ने/गराउने,
- (५) कोष संचालन सम्बन्धी श्रेस्ता तथा चल अचल सम्पत्तिको जिम्मा लेखाङ्कन गर्ने,
- (६) बार्षिक आर्थिक प्रतिवेदन र लेखा परीक्षण प्रतिवेदन समितिमा पेश गर्ने ।

परिच्छेद-४

कोष व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था

१९. कोषको स्थापना र खाताको व्यवस्था:

१. स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ र व्याँस गाउँपालिका आर्थिक कार्यविधि नियमित तथा व्यवस्थित गर्न बनेको कानून २०७४, बमोजिम एक विपद् व्यवस्थापन विशेष राहत कोष स्थापना गरिनेछ ।

२. दफा १ बमोजिमको कोषमा देहायका रकमहरू रहने छन् ।

- (क) विपद् व्यवस्थापन कोषका लागि हाल सम्म छुट्याइएको रकम,
- (ख) प्रत्येक आर्थिक वर्षमा गाउँ सभाले आफ्नो जम्मा गरेको आन्तरिक आयबाट विनियोजन गरेको रकम,
- (ग) कुनै व्यक्ति, संस्था वा निकायद्वारा कोषलाई प्राप्त हुने सहयो वा अनुदान रकम,
- (घ) गाउँसभाको स्वीकृतिमा प्राप्त अन्य रकम,
- (ङ) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकारबाट विनियोजन रकम,
- (च) सिमा जोडएका अन्य स्थानीय तह तथा अन्य श्रोतबाट प्राप्त रकम,
- (छ) नेपाल सरकारबाट स्वीकृत प्राप्त भए बमोजिम वैदेशिक श्रोतबाट प्राप्त रकम,
- (ज) अन्य विविध श्रोतबाट प्राप्त रकम,
- (झ) यो निर्देशिका लागु हुनु भन्दा अगाडी दैवी प्रकोप उद्धार विशेष राहत कोषमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैकमा रहेको मौज्दात रकम ।

२०. कोषको प्रयोग:

कोषको रकम देहाय बमोजमको कामको लागि प्रयोग गर्न सकिनेछः

- (क) नियमित रुपमा पिडितहरुको लागि प्रयोग गर्न/गराउन,
- (ख) निरिक्षण अनुगमन तथा समितिको बैठकमा बैठक भत्ता वितरण गर्न,
- (ग) प्राकृतिक विपद् व्यवस्थापन प्रति सकारात्मक धारणा, सम्मान मर्यादा र दायित्व बोधबारे जनचेतना अभिवृद्धि गराउन,
- (घ) विपद् व्यवस्थापन काम गर्ने संस्थाहरु बीच समन्वय र कार्यमा स्तरीयता ल्याउन निरन्तर सुपरिवेक्षण अनुगमन गर्न,
- (ङ) सामाजिक जनचेतना तथा सहभागितामुलक कार्यक्रम संचालन गर्न,
- (च) प्राकृतिक विपत्तिमा परेकाहरुको उद्धार र राहत प्रदान गर्न,
- (छ) प्राकृतिक विपद् मा परेका जनताको उद्धार र राहतका निम्ति प्राथमिक सामाग्रीहरुको व्यवस्था गरी वितरण गर्न,
- (ज) तत्काल विपद् मा पर्ने सम्भावना भएका क्षेत्रका जनतालाई सचेत गराउन,
- (झ) तत्काल खतराको सम्भावना भएको क्षेत्रबाट जनतालाई सरक्षित स्थानमा सार्न,
- (ञ) विपद् बाट क्षतिग्रस्त संरचना र विकास पूर्वाधारहरुको पुनर्निर्माण र मर्मत सम्भार गर्न ।

२१. नपुग रकमको व्यवस्था:

रकम अभाव भई संचालित कार्यक्रमहरुमा प्रत्यक्ष असर पर्ने अवस्था भएमा व्यवस्थापन समितिले औचित्यता हेरी नपुग रकमका लागि गाउँपालिकामा आवश्यक व्यवस्थाका लागि प्राविधिकको सिफारिश सहित पेश गर्नु पर्नेछ ।

२२. अनुमानित खर्च विवरण पेश गर्नु पर्ने:

आगामी आर्थिक वर्षमा विपद् व्यवस्थापन कोषका लागि आवश्यक पर्ने रकमको व्यवस्था मिलाउन गाउँसभाबाट बजेट प्रस्तुत गर्दा नै कार्यक्रम सहितको अनुमानित खर्चको प्रस्तावित विवरण पेश गर्नुपर्नेछ ।

२३. श्रेस्ता राख्ने:

१. कार्यालयले कोषको आय र व्ययको श्रेस्ता तोकिए बमोजिम राख्नु पर्नेछ ।
२. समितिले प्रशासनिक खर्च गाउँ सभाबाट तोकिएको प्रतिशत भन्दा बढी गर्न पाउने छैन,
३. गाउँसभाबाट उपलब्ध गराउने रकम तोकिएको क्षेत्र बाहेक अन्यत्र खर्च गर्न पाइने छैन ।

२४. बैठक भत्ता:

समितिका पदाधिकारीहरूको बैठकमा भाग लिए वापत गाउँ सभाबाट तोकिए बमोजिमको बैठक भत्ता पाउने छन् ।

२५. खाता संचालन:

कोषको खाता संचालन व्याँस गाउँपालिकाको प्रमुख प्रशासनिक अधिकृत वा निजले तोकेको व्यक्ति र आर्थिक प्रशासन शाखा प्रमुख वा निजले तोकेको व्यक्ति संयुक्त दस्तखतबाट गरिनेछ ।

२६. लेखा परीक्षण:

१. विपद् व्यवस्थापन कोषबाट भएको आय व्ययको आन्तरिक लेखा परीक्षण गाउँपालिकाको आन्तरिक परीक्षण शाखाबाट गरिनेछ भने अन्तिम लेखा परीक्षण महाकालेखा परीक्षकबाट गराउनु पर्नेछ ।
२. अन्तिम लेखा परीक्षण हुँदा तयार गरिएको आर्थिक विवरण सहितको अन्तिम लेखापरीक्षण प्रतिवेदन प्रमुखले लेखा समितिमा पठाउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद-५

कोष व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था

२७. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन:

गाउँपालिकाको विपद् व्यवस्थापन विशेष कोष संचालन निर्देशिका बमिम संचालन गरिएका कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन देहाय बमोजिम गरिनेछः

- (क) गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयले कार्यक्रमको कार्यान्वयनका सन्दर्भमा अनुगमन निरिक्षण तथा मूल्याङ्कन गर्दा बुदा नं. १२ (ग) बमोजिम समिति संग समन्वय गरी गर्नेछ ।
- (ख) कार्यक्रमको अन्तिम किस्ता रकम अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका आधारमा दिइनेछ ।
- (ग) अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आधारमा कार्यक्रमहरुको जाँचपास तथा फरफारक गरिनेछ ।
- (घ) अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी खर्चको व्यवस्था गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयले मिलाउनेछ ।
- (ङ) उपभोक्ता समितिबाट हुने उद्धार सम्बन्धी कार्यको अनुगमन गर्दा विल भरपाई लगायतका विवरण संकलन काममा संलग्न व्यक्तिहरुको हाँजिरी तथा कार्यरत रहने समय र स्थानका विषयमा पनि हेर्नु पर्दछ ।

२८. रकम निकास हुने अवस्था:

विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन हुँदा रकम निकास हुने अवस्था देहाय अनुसार हुनेछः

- १) कार्यक्रम स्वीकृत भएपछि विधिवत रुपमा उपभोक्ता समिति गठन गर्नु पर्नेछ ।
- २) कार्यक्रमको लागत अनुमान गाउँपालिकाको प्राविधिक जनशक्तिबाट गराउनु पर्नेछ ।
- ३) प्राविधिक जनशक्ति नहुने अवस्थामा जस्तै: उद्धार, राहत, तालिम, अनुशिक्षण आदिको लागी प्रस्तुत भएको लागत अनुमानको स्वीकृत परिधि भित्र रही कार्य संचालन गर्नु पर्नेछ ।
- ४) गतविगतको पेशकी बाँकी रहेका व्यक्ति वा संस्था संग सो पेशकी फर्छ्यौट नभए सम्म कुनै सम्झौता गरिने छैन ।

२९. रकम खर्च गर्न प्रकृया:

उद्धार तथा राहत कार्यक्रम संचालन गर्न प्रचलित ऐन तथा नियमावलीहरुको पूर्ण रुपमा पालना गर्नुपर्नेछ । नियमानुसारको विल भरपाईहरु अनिवार्य रुपमा पेश गर्नुपर्नेछ ।

३०. विवरण सार्वजिक गर्नु पर्ने:

उद्धार सम्बन्धी कार्यक्रमका लागि उपलब्ध गराइएको रकमहरूको विवरण चौमासिक रुपमा सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ ।

३१. पुरस्कार तथा प्रशंसा-पत्र प्रदान गर्न सक्ने:

राम्रो काम गर्ने उपभोक्ता समिति तथा कर्मचारीहरूलाई व्याँस गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाले नगद वा प्रशंसा पत्र दिन सक्नेछ ।

३२. जाँचपास तथा फरफारक:

यस कार्यक्रम अन्तर्गत स्चालित कार्यक्रमहरू पनि सम्पन्न भएपछि समयमा नै जाँचपास गरी त्यसको फरफारक देहाय अनुसार गर्नु/गराउनु पर्नेछ

- (१) यसका लागि आयोजना सचालन गर्ने निकाय, संस्था, समिति, उपभोक्त समिति वा व्यक्ति आफुले संचालन गरेको आयोजना वा कार्यक्रम सम्पन्न भए पछि जाँचपास वा फरफारक गर्न गाउँपालिकामा रहेको विपद् व्यवस्थापन विशेष कोष संचालन समितिको सिफारिश साथ गाउँपालिकामा निवेदन दिनु पर्नेछ ।
- (२) प्राप्त निवेदन मध्ये, सडक, भवन, सिंचाई, कुलो, सामुदायिक भवन, पुस्तकालय, वाचनालय, वनभोजनालय, बाल उद्यान आदि जस्ता निर्माण प्रकृतिका आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि प्रचलित नियमानुसार गाउँपालिकाले जाँचपास तथा फरफारक गर्नुपर्नेछ ।
- (३) ज्ञान, सीप तालिम लगायत चेतना अभिवृद्धि गर्ने प्रकृतिका आयोजनाहरू सदैवभन्दा भन्ने तिनीहरूको भौतिक र वित्तीय प्रगति समेत खुल्ने गरी निवेदन प्राप्त भएपछि गाउँपालिकाले सम्झौता भएअनुसार कार्य सम्पन्न भए/नभएको जाँची सम्पन्न भएको भए प्रचलित प्रकृया अनुसार तोकिएको समय भित्र जाँचपास र फरफारक गरिदिनु पर्नेछ ।

३३. संशोधन, खारेजी तथा बचाउ:

१. यस निर्देशिकामा उल्लेखित कुराहरूमा छुट हुन गई कुनै कुरा थप गर्न वा हटाउन वा परिमार्जन गर्न परेमा सम्बन्धित ऐन, नियमको परिधि भित्र रही गाउँ सभाले संशोधन गर्न सक्नेछ ।

२. यस निर्देशिकामा उल्लेख भएका कुराहरूका हकमा यसै निर्देशिका अनुसार र उल्लेख नभएका कुराहरूको हकमा प्रचलित ऐन,नियमावली अनुसार हुनेछ ।
३. यस निर्देशिकामा लेखिएका कुराहरू नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारका प्रचलित कानूनहरू संग बाँझिएमा बाँझिएको हदसम्म स्वतः निष्कृत हुनेछ ।
४. साविक अपी गाउँपालिका हाल व्याँस गाउँपालिकाबाट जारी भएको अपी गाउँपालिका दैवी उद्धार विशेष कोष संचालन निर्देशिका २०७२, खारेजी गरिएको छ र उक्त निर्देशिका बमोजिम हाल सम्म भई गरेका काम कारवाहीहरू यसै निर्देशिका बमोजिम गरेको मानिनेछ ।

आज्ञाले

राम दत्त जोशी

नि प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत